

"מה טובו אוהליך יעקב"

תכלית הברכה של בתי כנסיות ובתי מדרשות כדי שנוכל להפוך בהם כל הקללות לברכות

מה שגילו לנו חכמינו ז"ל, כי מן הברכות שבירך בלעם את ישראל במקום השלישי, החל מהברכה הנפלאה: "מה טובו אוהליך יעקב", אנו למדים על כל הקללות שהיה בלבו לקלל את ישראל, וכך שנינו בגמרא (סנהדרין קה):

"אמר רבי יוחנן, מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו. ביקש לומר שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות [והוכרח לברך] מה טובו אוהליך יעקב. לא תשרה שכינה עליהם [והוכרח לברך] ומשכנותיך ישראל. לא תהא מלכותן נמשכת [והוכרח לברך] כנחלים נטיו. לא יהא להם זיתים וכרמים [והוכרח לברך] כגנות עלי נהר. לא יהא ריחן נודף [והוכרח לברך] כאהלים נטע ה'. לא יהיו להם מלכים בעלי קומה [והוכרח לברך] כארזים עלי מים. לא יהיה להם מלך בן מלך [והוכרח לברך] יזל מים מדליו. לא תהא מלכותן שולטת באומות [והוכרח לברך] וזרעו במים רבים. לא תהא עזה מלכותן [והוכרח לברך] וירום מאגג מלכו. לא תהא אימת מלכותן [והוכרח לברך] ותינשא מלכותו."

אומר על כך המהר"ל ב"נצח ישראל" (שם): "הנה תמצא בכאן עשרה ברכות זו אחר זו, כנגד ברכת יעקב שהם גם כן עשרה". והנה הן עשר הברכות שבירך בלעם את ישראל: א. שיהיו לישראל בתי כנסיות ובתי מדרשות. ב. שתשרה שכינה עליהם. ג. שתהא מלכותן נמשכת. ד. שיהיו להם זיתים וכרמים. ה. שיהא ריחן נודף. ו. שיהיו להם מלכים בעלי קומה. ז. שיהיה להם מלך בן מלך. ח. שתהא מלכותן שולטת באומות. ט. שתהא מלכותן עזה. י. שתהא אימת מלכותם על כל האומות.

ומבאר המהר"ל כי עשר ברכות הללו מכוונות כנגד עשר ברכות שבירך יצחק את יעקב, כמבואר במדרש (דב"ר א-יח): "וליעקב בירך עשר ברכות". ואלו הן עשר הברכות (בראשית כז-כח): [א] "זיתן לך האלקים מטל השמים [ב] ומשמני הארץ [ג] ורוב

המקום הראשון הוא "במות בעל" (במדבר כב-מא): "ויהי בבוקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם". שם בירך את ישראל (שם כג-ט): "כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו, הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב".

המקום השני הוא "שדה צופים" (שם יד): "ויקחהו שדה צופים אל ראש הפסגה". שם בירך את ישראל (שם כא): "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו... הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה".

המקום השלישי הוא "ראש הפעור" (שם כח): "ויקח בלק את בלעם ראש הפעור הנשקף על פני הישימון". שם בירך את ישראל בשלשה פסוקים (שם כד-ה): "מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל. כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע ה' כארזים עלי מים. יזל מים מדליו וזרעו במים רבים, וירום מאגג מלכו ותינשא מלכותו".

וביאר המהר"ל ב"נצח ישראל" (סוף פרק נט), כי מה שהכניס הקב"ה בפיו של בלעם לברך את ישראל בשלשה מקומות הללו, הוא מכוון כנגד שלשת האבות הקדושים, הברכה הראשונה: "כי מראש צורים אראנו", הוא כנגד אברהם אבינו שהוא ראש צור מחצבתם של ישראל. הברכה השנייה: "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל", הוא כנגד יצחק אבינו. ונראה לפרש הטעם לכך על פי הגמרא (שבת פט:): שיצחק אבינו ילמד זכות על ישראל לעתיד לבוא. הברכה השלישית: "מה טובו אוהליך יעקב ומשכנותיך ישראל", הוא כנגד יעקב אבינו שנקרא בשם יעקב ובשם ישראל, והיה יושב אהלים, כמו שכתוב (בראשית כה-כו) ויעקב איש תם יושב אהלים".

עשר ברכות כנגד עשר ברכות שבירך יצחק את יעקב אבינו

ועתה בא וראה כי ענין זה מתאים להפליא עם דברי המהר"ל (שם), שעמד בדברי קדשו על

בפרשתנו פרשת בלק אנו קוראים בתורה, על מה ששכר בלק מלך מואב את בלעם הרשע לקלל את ישראל, אלא שהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו מנע ממנו לקלל את ישראל, על ידי ששלח תחילה מלאך ה' שהתייצב בדרכו של בלעם, וכשהלך אחר כך לקלל את ישראל, הכניס הקב"ה דברים בפיו שיברך את ישראל בעל כרחו. וצריך ביאור להבין שורש כוחו של בלעם לקלל את ישראל, עד כדי כך שהקב"ה עשה כמה פעולות למנוע ממנו לקלל את ישראל, ולא רק שמנע ממנו לקלל אלא עוד כפה עליו לברך את ישראל, ובסופו של דבר הכניס הקב"ה את כל הברכות הללו בתורתו הקדושה.

עוד ראוי להתבונן במנהג ישראל שהביא הרמ"א ב"דרכי משה" (או"ח סימן ו אות ג): "כשבא אדם לבית הכנסת יאמר מה טובו". ומקור דבר בסדר רב עמרם גאון (אות קמט): "הנכנס לבית הכנסת אומר, מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל, ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך".

אמנם בשו"ת מהרש"ל (סימן טד) כתב שאינו נוהג לאומרו: "ובבוקר כשאני בא לבית הכנסת, מתחיל אני בפסוק ואני ברוב חסדך, ומדלג הפסוק הראשון מה טובו אוהליך שאמרו בלעם, ואף הוא אומרו לקללה כדאיתא בפרק חלק". וכונתו על המבואר בגמרא (סנהדרין קה): שכוונתו של בלעם היתה לקללם. אמנם בכל הסיפורים כולל סידורי האריז"ל הביאו מנהג זה, וצריך ביאור לבאר הטעם לכך.

בלעם ביקש לקלל את ישראל בג' מקומות כנגד ג' אבות

פתח דברינו יאיר במה שאנו קוראים בפרשתנו, כי בלק הוביל את בלעם בשלשה מקומות שיקלל משם את ישראל, ובכל מקום הכניס הקב"ה בפיו של בלעם הרשע ברכות נשגבות לברך את ישראל.

מהר"ל: הקב"ה כפה על בלעם הרשע לברך את ישראל בשלשה מקומות כנגד שלשת האבות הקדושים

שם: בלעם ביקש לקלל את ישראל עשר קללות, כדי לבטל בכך עשר ברכות של "ויתן לך"

ביאור נפלא על מה שחזרו כל הברכות של בלעם לקללות, מלבד בתי כנסיות ובתי מדרשות שהפך הקב"ה לברכה

הקב"ה לא רצה שיהיה לבלעם הרשע חלק ונחלה בברכתם של ישראל, לכן חזרו כל הברכות שלו לקללות

ישראל, על פי מה שכתוב בהפטרות השבוע (מ"ה-ו): "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב, ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל, למען דעת צדקות ה'". דרשו על כך חכמינו ז"ל בגמרא (ברכות ז):

"מאי למען דעת צדקות ה', אמר רבי אלעזר, אמר להם הקב"ה לישראל, דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט, והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק (במדבר כג-ח) מה אקוב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה', מלמד שכל אותן הימים לא זעם, וכמה זעמו רגע... שנאמר (תהלים ל-ו) כי רגע באפו חיים ברצונו, ואי בעית אימא מהכא (ישעיה כו-ב) חבי כמעט רגע עד יעבור זעם".

נמצינו למדים מזה דברים ברורים, כי כוחו של בלעם הרשע לקלל את ישראל נבע מכך, שהיה מסוגל לעורר עליהם ח"ו מדת הדין באותו רגע שהקב"ה זועם בכל יום, כי מאחר שמקרא מלא דיבר הכתוב (קהלת ז-ב): "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", לכן חשב לקלל את ישראל באותו רגע של זעם, ומטעם זה שינה הקב"ה דרכו שלא כעס באותם הימים.

לפי זה נשכיל להבין מה שהשוו חכמינו ז"ל כוחו של בלעם כביכול לעומת כוחו של משה רבינו, כמו שדרשו בספרי פרשת וזאת הברכה על הכתוב (דברים לד-ו): "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם, ואיזה זה בלעם בן בעור". כי כוחו של משה רבינו בקדושה היה לשכך כעסו של הקב"ה על ישראל, ולהפוך עליהם מדת הדין למדת הרחמים.

כמו שמצינו אחרי חטא העגל שאמר לו הקב"ה (שמות לב-ו): "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם". והפך משה בתפלתו את הדין לרחמים (שם יא): "ויחל משה את פני ה' אלקיו ויאמר, למה

"שלא יפסקו מישראל לעולם". ואם נדייק היטב בלשון הפסוק נראה, כי גם ברכה זו של בתי כנסיות ובתי מדרשות נהפכה תחילה לקללה, אלא שהקב"ה הפכה אחר כך לברכה, שהרי על כך כתוב: "ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה", שהכוונה בזה על הקללה של בתי כנסיות ובתי מדרשות.

אמנם כל משכיל יבין מה שיש לתמוה על כך הפלא ופלא: א. איך יעלה על הדעת שכל הברכות שהכניס הקב"ה בפיו של בלעם נהפכו לקללות, אם כן לשם מה הכניס הקב"ה את כל הברכות הללו בתורתו הקדושה. ב. מאחר שגם הברכה של בתי כנסיות ובתי מדרשות נהפכה לקללה, אלא שהקב"ה הפכה לברכה, מדוע לא הפך הקב"ה גם את כל שאר הקללות לברכות.

ג. יש לתמוה מה שמפרש הגמרא את הפסוק בפרשת כי תצא (דברים שם): "ולא אבה ה' אלקיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלקיך". שהכוונה בזה שהפך הקב"ה רק קללה אחת לברכה, שהיא הברכה של בתי כנסיות ובתי מדרשות, אם כן איך אפשר לתת הטעם על כך: "כי אהבך ה' אלקיך", שהרי אם הקב"ה אוהב אותנו מדוע הפך רק קללה אחת לברכה ולא את כל הקללות.

ד. צריך ביאור מנין למדו חכמינו לפרש כי מה שכתוב: "ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה", הכוונה בזה על הקללה של בתי כנסיות ובתי מדרשות שנהפכה לברכה של: "מה טובו אוהליך יעקב", הלא יתכן שהכוונה בזה על אחת משאר הקללות שהתכוון בלעם הרשע לקלל את ישראל.

שורש כוחו של בלעם לעורר על ישראל מדת הדין

רחש לבי דבר טוב לבאר הענין בזה, בהקדם לבאר מה היה שורש כוחו של בלעם לקלל את

דגן [ד] ותירוש. [ה] יעבדוך עמים [ו] וישתחוו לך לאומיים. [ז] הוה גביר לאחריך [ח] וישתחוו לך בני אמך, [ט] אורריך ארוך [י] ומברכך ברוך".

נמצינו למדים מדברי המהר"ל, כי בלעם ביקש לקלל את ישראל עשר קללות, כדי לבטל בכך את עשר הברכות שקיבל יעקב מיצחק אביו, כאשר נכנס אליו לבוש בבגדי החמודות של עשו אחיו, אשר מאז התקוממו עשו וזרעו שלקחו מהם את הברכות בערמה, ולא זכרו כי כל מה שרצה יצחק לכתחילה לברך את עשו, הוא רק מצד השקרים של עשו שרימה את יצחק אביו, כפי שמעיד הכתוב (כה-כח): "ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו". ופירש רש"י: "יודע ציד, לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן, כסבור אביו שהוא מדקדק במצוות".

ולפי המבואר הרי זה מתאים להפליא עם דברי המהר"ל הנ"ל, כי הברכות במקום השלישי הוא כנגד יעקב אבינו, לכן בירך שם בלעם את ישראל עשר הברכות הללו החל מהברכה: "מה טובו אוהליך יעקב", שהוא כנגד יעקב אבינו שקיבל עשר ברכות מפי יצחק אביו, והנה ביקש בלעם לבטלן על ידי שעלה בלבו לקללם עשר קללות במקום זה.

אולם כמו שהיה אצל הברכות של יעקב, ששרו של עשו הוכרח בעל כרחו להודות ליעקב על הברכות, כמו שכתוב (בראשית לב-ז): "ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני". ופירש רש"י: "הודה לי על הברכות שברכני אבי שעשו מערער עליהם". כן כאן הכריח הקב"ה את בלעם להודות לישראל על ברכות אלו.

"כולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות"

הנה כי כן דבר בעתו מה טוב להתבונן, במה שמגלים לנו חכמינו ז"ל דבר פלא בגמרא (סנהדרין קה:), בנוגע לכל הברכות שבירך בלעם את ישראל והיה בלבו לקללם: "אמר רבי אבא בר כהנא, כולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, שנאמר (דברים כג-ו) ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלקיך - קללה ולא קללות". ופירש רש"י: "חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות, שלא יפסקו מישראל לעולם".

נמצינו למדים מזה חידוש גדול, כי בסופו של דבר מכל הברכות שבירך בלעם את ישראל, לא נשארה מהן שום ברכה כי כולן חזרו לקללות, מלבד ברכה אחת: "מה טובו אוהליך יעקב", שהכוונה בזה על בתי כנסיות ובתי מדרשות:

חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בדבדבד ועוסקים בתורה", כי אין בכוחם להמתיק הדין בבחינת "תורת חסד".

אות ב' של ב'ראשית לעומת אות א' של א'נכי

ונראה להביא עוד ראיה ברורה שעל ידי עסק התורה זוכים להפוך מדת הדין למדת הרחמים, ממה שמצינו מאמר פלא במדרש (ב"ר א-י):

"עשרים וששה דורות היתה האל"ף קורא תגר לפני כסאו של הקב"ה, אמרה לפניו, רבונו של עולם, אני ראשון של אותיות ולא בראת עולמך בי, אמר לה הקב"ה, העולם ומלואו לא נברא אלא בזכות התורה, שנאמר (משלי ג-יט) ה' בחכמה יסד ארץ וגו', למחר אני בא ליתן תורה בסיני, ואיני פותח תחלה אלא כך, שנאמר (שמות כ-ב) אנכי ה' אלקיך".

מתמה על כך הגאון הגדול רבי שלמה קלוגר זצ"ל ב"אמרי שפר" (תחילת פרשת בראשית) ממה שמבואר במדרש (ב"ר שם): "למה נברא העולם בב', שהוא לשון ברכה, ולמה לא באל"ף, שהוא לשון ארורה, אמר הקב"ה הרי אני בורא אותו בלשון ברכה והלוואי יעמוד". הרי מבואר כי מה שפתח הקב"ה מעשה בראשית באות ב' של ב'ראשית ולא באות א', משום שהאות א' היא רמוז על א'ור ואות ב' על ב'רכה, אם כן קשה מדוע פתח הקב"ה את מתן תורה בסיני באות א' של א'נכי.

ותירץ כי אמנם כן האות א' היא רמוז על א'ור, אבל בכח קדושת התורה אפשר להפוך גם את הקללה לברכה, ולפי זה מבואר היטב כי בשעת בריאת העולם לפני שניתנה תורה, לא רצה הקב"ה לפתוח מעשה בראשית באות א' שהיא רמוז על א'ור, כי לא היה אפשר להפוך הקללה לברכה בלי התורה, אבל אחרי שניתנה תורה לישראל פתח הקב"ה באות א' של א'נכי, לרמז שבכח התורה אפשר להפוך גם את הארור לברוך עכדה"ק.

והנה מבואר ב"לקוטי תורה" לרבינו האריז"ל (פרשת תצוה ד"ה ששה משמותם), כי הברכות בהר גריזים הן מצד מדת הרחמים, והקללות בהר עיבל הן מצד מדת הדין, הנה כי כן מאחר שעל ידי עסק התורה אנו מהפכים ארור לברוך, הרי מוכח מזה כי בכח התורה אנו מהפכים מדת הדין למדת הרחמים.

ויש לומר כי מטעם זה אנו מכנים את המקום שמתאספים ישראל להתפלל "בית הכנסת", והמקום שמתאספים לעסוק שם בתורה "בית

הקב"ה הפך קללה אחת של בתי כנסיות ובתי מדרשות לברכה, כדי שיהפכו שם ישראל את הקללות לברכות

התפלה בבתי כנסיות ועסק התורה בבתי מדרשות, הם סגולה נפלאה להפוך מדת הדין למדת הרחמים

יצחק הקדים לומר: "הקול קול יעקב", כי התנאי לברכות הוא קול תורה ותפלה בבתי כנסיות ובתי מדרשות

בלעם עצמו אמר: "לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהן", כי הקב"ה הפך קללה זו לברכה נצחית

למקום, אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות". מבואר מזה כי סגולת התפלה היא להפוך מדת הדין למדת הרחמים.

והנה כמו שהתפלה בבתי כנסיות מהפכת מדת הדין למדת הרחמים, כן עסק התורה בבתי מדרשות מסוגל להפוך מדת הדין למדת הרחמים, כמו ששינינו בגמרא (סוכה מט:):

"מאי דכתיב (משלי לא-כו) פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה, וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד, אלא תורה לשמה זו היא תורה של חסד, שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד, איכא דאמרי תורה ללמדה זו היא תורה של חסד, שלא ללמדה זו היא תורה שאינה של חסד".

נמצא לפי זה כי העוסק בתורה לשמה ומלמדה לאחרים, תורתו היא בבחינת: "תורת חסד" שממתיק את הדין לחסד. יומתק לבאר בזה מה שדרשו בגמרא (ברכות סג:): מקרא שכתוב (דברים כז-ט): "הסכת ושמע ישראל, עשו כתות כתות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה, כדרכי יוסי ברבי חנינא, דאמר רבי יוסי ברבי חנינא, מאי דכתיב (ירמיה נ-לו) חרב אל הבדים ונואלו, חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בדבדבד ועוסקים בתורה". וצריך ביאור למה מגיע עונש חמור כל כך לתלמיד חכם שעוסק בתורה לבד.

לפי האמור יש לבאר הענין בזה, כי כאשר עוסקים בתורה בחבורה לפחות בשנים, דהיינו רב עם תלמידיו, או שני חברים, כי אז הם מלמדים תורה זה לזה בבחינת "תורת חסד" וממתיקים בכך את הדין, אבל תלמיד חכם שעוסק בתורה לבד ואינו מלמדה לאחרים בבחינת "תורת חסד", כי אז שולט עליו ח"ו הדין, ולכן דרשו על כך: "חרב אל הבדים ונואלו,

ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה", עד שבסופו של דבר חזר בו הקב"ה כביכול (שם יד): "וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו". כך היה כוחו של בלעם הרשע להיפך לעורר ח"ו מדת הדין על ישראל, ולכן לא זעם הקב"ה באותם הימים.

סגולת עבודת התפלה ועסק התורה להפוך מדת הדין למדת הרחמים

בדרך זו במסילה נעלה לבאר המלחמה הגדולה של בלעם הרשע, שמכל עשר הקללות שעלה בלבו לקלל את ישראל, התחיל בקללה הראשונה שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, ומכל עשר הקללות בחר הקב"ה להפוך דוקא קללה זו לברכה, על ידי שהכניס בפיו של בלעם לומר: "מה טובו אוהליך יעקב".

ונראה לבאר הענין בזה, כי כאשר נתבונן בעבודת הקודש שאנו עובדים את ה' בבתי כנסיות ובתי מדרשות, נראה כי בבתי כנסיות אנו עוסקים בעבודת התפלה, שמתפללים שם את שלש התפלות שתיקנו האבות הקדושים שחרית מנחה וערבית, ואילו בבתי מדרשות אנו עוסקים בלימוד התורה, אשר שתי עבודות הללו תפלה ותורה, הן בבחינת צינורות הקדושה המקשרים את אדם הקרוץ מחומר עם הקב"ה, ועל כך שינינו בגמרא (שבת י:): "זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד".

והנה כאשר נתבונן עוד נראה, כי הצד השווה בשתי עבודות הללו של תפלה ותורה הוא, שהן מסוגלות להפוך מדת הדין למדת הרחמים, ונתחיל בעבודת התפלה שתכליתה להפוך מדת הדין למדת הרחמים, כמו שדרשו בגמרא (סוכה יד:): מקרא שכתוב (בראשית כה-כא): "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא":

"למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר, לומר לך, מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום

לבטל בכך את עשר הברכות שבירך יצחק אבינו את יעקב, אלא שהקב"ה הפך את כל הקללות לברכות על ידי שכפה עליו לברך את ישראל.

והנה אחר כך חזרו כל הברכות הללו לקללות, כדי שלא יהיה לבלעם חלק ונחלה בברכתם של ישראל. אלא שברוב רחמי וחסדיו הפך הקב"ה את הקללה של בתי כנסיות ובתי מדרשות לברכה, כדי שיהפכו ישראל בתפלתם ובתורתם את כל שאר הקללות של בלעם לברכה. לכן נתכנסו כל אומות העולם אצל בלעם הרשע לשאול אותו, כי מאחר שכל עשר הברכות שלו נתהפכו לקללות, הרי נתבטלו כל עשר הברכות שבירך יצחק את יעקב, ואם כן: "תאמר שאנו יכולים ליזדווג לאומה זו", בגלל הקללות שלך.

על כך השיב להם בלעם הרשע תשובה נפלאה: "לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהן, ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן, אין אתם יכולים להם, שכבר הבטיחן אביהם ואמר להם הקול קול יעקב, בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו, ואם לאו הידים ידי עשו אתם יכולים להם".

כלומר הן אמת שכל עשר הברכות חזרו לקללות, אבל עם כל זאת: "לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהן", ואז תיווכחו שהחזיר הקב"ה קללה זו של בתי כנסיות ובתי מדרשות לברכה: "שלא יפסקו מישראל לעולם". ועל כך הוסיף להם: "ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן, אין אתם יכולים להם, שכבר הבטיחן אביהם ואמר להם הקול קול יעקב, בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו, ואם לאו הידים ידי עשו אתם יכולים להם".

לפי האמור התכוון לומר להם בכך, כי מטעם זה הקדים יצחק לומר ליעקב ברוח הקודש עוד לפני שקיבל ממנו הברכות: "הקול קול יעקב והידיים ידי עשו", כדי ללמדו בכך שאם הוא רוצה לזכות בעשר הברכות של "ויתן לך", שלא יצליח בלעם הרשע לקלקל אותן בעשר הקללות שלו, העצה על כך היא שישמיעו בני ישראל קול תפלה בבתי כנסיות וקול תורה בבתי מדרשות, וזהו שאמר כפל לשון: "הקול קול יעקב" - קול תפלה וקול תורה, כי על ידי זה יצליחו להפוך את כל הקללות של בלעם לברכות, כי זאת היא סגולת התפלה והתורה להפוך מדת הדין למדת הרחמים.

רומזים על הפיכת מדת הדין של שם אלקים למדת הרחמים של השם הוי"ה. ומזה למדו חז"ל שהכוונה דוקא על קללה זו של בתי כנסיות ובתי מדרשות, שהרי על ידי ברכה זו אפשר להפוך את כל הקללות לברכה.

על פי האמור ירווח להבין מה שדרשו במדרש (תנא דבי אליהו רבה כ"א-יז) סמיכות הכתובים: "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל, כנחלים נטיו כגנות עלי נהר... וכי מה טיבן של נחלים אצל בתי כנסיות ובתי מדרשות... אלא לומר לך, מה נחלים מעלין את האדם מן הטומאה לטהרה, כך בתי כנסיות ובתי מדרשות מעלין את האדם מן הטומאה לטהרה, כיצד, אלא מביאין את האדם מחובה לזכות". לפי האמור הכוונה בזה שעל ידי עבודת התפלה ועסק התורה אנו מהפכים בהם מדת הדין למדת הרחמים.

מעתה יאירו עינינו להבין מנהג ישראל לומר פסוק זה: "מה טובו אהליך יעקב", בכניסתם לבית הכנסת, שהרי לפי המבואר הפך הקב"ה רק קללה זו לברכה ממש בפסוק זה, כדי שיכנסו ישראל לבתי כנסיות ובתי מדרשות לעסוק שם בתפלה ובתורה, שעל ידי זה יהפכו את כל הקללות של בלעם לברכה, לכן דבר בעתו מה טוב לומר פסוק זה בכניסתם לבתי כנסיות ובתי מדרשות.

"בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו"

ועתה בא וראה נפלאות התורה, כי על פי האמור יפתח לנו פתח להבין מאמר חכמינו ז"ל, על מה שאמר יצחק אבינו ליעקב לפני שמסר לו הברכות (בראשית כ"ב): "הקול קול יעקב והידיים ידי עשו". דרשו על כך במדרש (ב"ר ס"ה-כ):

"לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי, נתכנסו כל אומות העולם אצלו אמרו לו, תאמר שאנו יכולים ליזדווג לאומה זו, אמר לנו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהן, ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן, אין אתם יכולים להם, שכבר הבטיחן אביהם ואמר להם הקול קול יעקב, בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו, ואם לאו הידים ידי עשו אתם יכולים להם".

לפי האמור הענין הוא נפלא עד מאד, שהרי כבר למדנו מתורתו של המהר"ל מפראג, שבלעם הרשע התכוון לקלל את ישראל עשר קללות, כדי

המדרש", לרמוז כי בזכות עבודת התפלה ועסק התורה, אנו מהפכים את האות אל"ף של א'ורור לאות ביי"ת של ב'רוך. וזהו ביאור השם ביי"ת הכנסת, וכן השם ביי"ת המדרש, לרמוז שעל ידי עבודת התפלה ועסק התורה אנו מהפכים שם הקללות לברכות בבחינת האות ביי"ת.

הקב"ה רצה שאנחנו נהפוך כל הקללות של בלעם לברכות

הנה מה טוב ומה נעים להבין בזה, מה גדלו מעשי ה' מאד עמקו מחשבותיו, שלא מנע מכל הברכות של בלעם שיחזרו לקללות, כי הקב"ה לא רצה שיהיה לבלעם הרשע חלק ונחלה בברכתם של ישראל, והרי זה על דרך שמצינו במדרש (ב"ר ס"ג): "מפני מה לא נפקדה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק, שלא יהיו עובדי כוכבים אומרים תפלתנו עשתה פירות [שאמרו בתואל ולבן לרבקה (בראשית כ"ד-ט): "אחותנו את היי לאלפי רבבה"], אלא ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו". לכן חזרו כל הברכות של בלעם לקללות כפי שעלה בלבו.

אולם מאחר שרצה הקב"ה שיתברכו ישראל בכל הברכות הללו, על דרך שכפה יעקב אבינו על שרו של עשו להודות לו על הברכות, לכן הפך ברוב רחמי וחסדיו קללה אחת, שהיא הקללה של בתי כנסיות ובתי מדרשות לברכה: "שלא יפסקו מישראל לעולם", כדי שיוכלו על ידי עבודת התפלה בבתי כנסיות ועסק התורה בבתי מדרשות להפוך גם כל שאר הקללות לברכות, נמצא לפי זה כי כל הברכות יחולו על ראשם של ישראל, רק בכח תפלתם ובכח תורתם בבתי כנסיות ובתי מדרשות.

יומתק להבין בזה פירוש הפסוק: "ולא אבה ה' אלקיך לשמוע אל בלעם", כלומר שלא אבה לשמוע אפילו לברכות שלו, כדי שלא יאמרו אומות העולם שישראל נתברכו על ידי אותו רשע, לכן מה עשה הקב"ה, "ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה", שהפך רק את הקללה של בתי כנסיות ובתי מדרשות לברכה, אבל שאר הברכות נתהפכו לקללות.

ומפרש הטעם לכך, "כי אהבך ה' אלקיך", לכן רצה שישראל יהפכו את כל הקללות לברכות, על ידי עבודת התפלה בבתי כנסיות ועסק התורה בבתי מדרשות. וזהו שדקדק הכתוב לומר: "כי אהבך ה' אלקיך", אשר שני שמות הללו ה' אלקים,

לרפואה השלימה של האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני שתחי' - נדבת משפחת מהדב הי"ו -

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com